31 augusti 2025

Utredning av tecken relaterade till döva och teckenspråkigas sannings- och försoningsprocess – rapport om utredningen

Beställd av: Justitieministeriet
Ämne: VN/5563/2025
Rapportens författare: Teckenspråksrådgivningen, Finlands Dövas Förbund rf

1. Inledning

Språkrådgivningsteamet på Dövas förbund vill först tacka justitieministeriet för förtroendet och uppskattningen av gruppens kunnande i beslutet att beställa detta projekt. Tidsplanen för arbetet var snäv, vi vill därmed också tacka för att deadlinen flyttades till slutet av augusti. Utan det hade vi inte kunnat slutföra detta utmanande projekt. Arbetet inleddes i mitten av mars 2025.

Språkmaterialet som skulle produceras begränsades till *hur teckenspråkiga uttrycker deras erfarenheter kring förtryck och kränkningar de upplever samt svåra känslor förknippade med detta*. Arbetet var starkt teckenspråksdrivet, och finska och svenska ordlistor uteslöts till exempel från arbetsmetoderna. Språkmaterialet producerades likvärdigt från både finskt och finlandssvenskt teckenspråk.

Ämnet är brett och händelserna som behandlas spänner över en lång tidsperiod, från slutet av 1800-talet till nutid. Döva personer har under olika tidsperioder mycket olika erfarenheter, och eftersom vi inte ville öka gemenskapens utmattning när det gäller att hantera svåra frågor (enligt justitieministeriets önskemål) ingick inte många representanter för den äldre generationen i vår grupp av språkexperter. Detta kompenserade vi dock genom att välja exempel från videoinspelningar där den äldre generationen specifikt berättade om sina svåra erfarenheter. Därtill hade några av workshopparnas deltagare döva föräldrar och delade till viss mån med sig av sina föräldrars erfarenheter.

FTS = finskt teckenspråk
FSTS = finlandssvenskt teckenspråk

2. Dövas förbunds arbetsgrupp

Kaisa Alanne, direktör för Dövas förbunds teckenspråks- och intressebevakning, skötte utredningens administration och fungerade som facilitator för SVK-gruppen i en av workshopparna. Förbundets språkrådgivningsteam ansvarade för rapportens innehåll: Päivi Mäntylä, Janne Kankkonen, Leena Savolainen och Jenny Derghokasian.

3. Workshoppar med sakkunniga genom yrkeslivet och erfarenhetsexperter

Tre workshoppar (ca 3 timmar/workshop) hölls i april och maj. Workshopparna hade ett hybridformat, men nästan alla deltog fysiskt på plats. Vi försökte hitta deltagare med så olika bakgrunder som möjligt, och med kort varsel satte vi samman gruppen, som visade sig vara lyckad. Totalt deltog 14 personer: 12 döva, 2 CODA, 5 FSTS- och 9 FTS-användare vad gäller språklig bakgrund, i åldrarna 26–75 (majoriteten i åldrarna 40–60), 3 män och 11 kvinnor. Deras arbets-/yrkesbakgrund omfattade

kyrkligt arbete, hälso- och sjukvård, tolkning, översättning, psykisk hälsa, teckenspråksarbete, föreningsverksamhet, ungdomsarbete, äldreomsorg, teckenspråksundervisning och dövblindhet. Några av dem bidrog med sina egna personliga erfarenheter av att leva som döva (erfarenhetsexpertis) till arbetsgruppen. Antalet sakkunniga som deltog i workshopparna var följande:
Workshop I: FTS: 4, FSTS: 2; Workshop II: FTS: 4, FSTS: 3; Workshop III: FTS: 8, FSTS: 4

Workshopparna inleddes och avslutades med gemensam diskussion, men största delen av tiden gjordes arbetet uppdelat i FTS- och FSTS-grupper. Workshopparna bandades in och inspelningarna förstörs efter att alla exempel har tagits till vara (visningsrättigheter endast för språkrådgivningsteamet). Vi förberedde förhandsmaterial inför varje workshop som deltagarna fick ta del av på finska, svenska och båda teckenspråken (se bilaga). Vi gjorde också tecknade sammanfattningar av workshop 1 och 2 så att deltagarna kunde få en uppfattning om vad som redan hade diskuterats.

Vi upplevde att workshoparna skapade en tillitsfull stämning och en trygg miljö där deltagarna öppet kunde berätta om personliga erfarenheter och saker som hade hänt andra i deras närmaste krets. Det fanns vissa skillnader i arbetets dynamik mellan FTS- och FSTS-grupperna. Detta berodde främst på skillnaden i storleken på användargrupperna FTS och FSTS (3 000 respektive 100 personer) och även på skillnaden i antalet deltagare i workshopparna. I FSTS-gruppen ledde språkrådgivaren diskussionen mer och föreslog fler diskussionsämnen än i FTS-gruppen.

4. Val av tecken och berättelser

Från workshopparnas inspelningar valdes tecken och tecknade berättelser relaterade till svåra upplevelser ut (cirka 80 %), och materialet kompletterades med urval från teckenspråkiga program som behandlade tidigare oförrätter (20 %). Alla exempel valdes direkt från diskussioner eller program på respektive språk. Inget av exemplen lånades från det andra teckenspråket. Urvalet gjordes genom att göra råfilmer av exemplen, dvs. genom att teckna dem på video för vidare bearbetning och slutlig inspelning.

Målet var att producera språkmaterial som skulle visa ett så autentiskt uttryck för svåra upplevelser och känslor som möjligt. Vi insåg dock snabbt att tecknaren kunde identifieras från videon om vi imiterade dem. I praktiken var det ibland riktigt utmanande att ändra tecknen så att personen inte kunde identifieras, men samtidigt lyckas lyfta fram de sätt som deltagarna använde för att uttrycka händelser och svåra känslor förknippade med dem.

5. Filmning och redigering

I juni filmades det slutliga materialet som skulle publiceras. Båda teckenspråken hade en modersmålstalande stödperson i studion för att ge respons och stöd under inspelningen. När det filmade materialet redigerades till ordboksartiklar upptäcktes fel och brister. Dessa korrigerades vid en ny inspelning i augusti. Språkrådgivarteamet ansvarade för redigeringen av videorna.

6. Redigering till Suvi-artiklar

Vi valde Suvi-ordboken som publiceringsplattform. De främsta skälen till detta var sökbarheten, att användargränssnittet erbjöd en färdig teknisk lösning och att webbplatsen underhålls kontinuerligt. Vi var dock tvungna att tänja något på Suvis redaktionella principer:

- Tecknen är inte alltid i neutral grundform, utan man har valt en form som uttrycker till exempel smärta, obehag, ilska och ångest i samband med en handling eller upplevelse, eller den person som handlingen riktar sig till.
- De finska och svenska motsvarigheterna fokuserade på de viktigaste och mest använda orden, och vissa av tecknens betydelser har utelämnats. Detta är inte en ordboksartikel som berättar allt om tecknet i fråga, utan en artikel som berättar om tecknets användning i relation till upplevelser av orättvisa.
- En del av de tecken som nu publiceras finns redan i Suvi (FTS14, FSTS 2). Vi kunde dock inte använda dem eftersom deras innehåll ofta inte stämde med temat sanning- och försoning: de kan innehålla felaktiga finska/svenska motsvarigheter och exempelmeningar (t.ex. FTS artikel 932, som kan jämföras med sanning- och försoningsartikeln 5785 ”dumbom”).
- Det FTS-material som producerades under utredningen placerades i underförteckningen *Vääryyksiin liittyvät kokemukset* i teckenförteckningen *Totuus- ja sovintoprosessi*. FSTS-materialet placerades i underförteckningen *Erfarenheter av kränkningar* i teckenförteckningen *Sannings- och försoningsprocessen*. (Se figurerna 1 och 2)

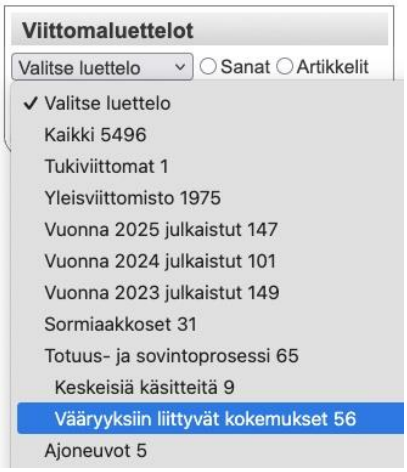

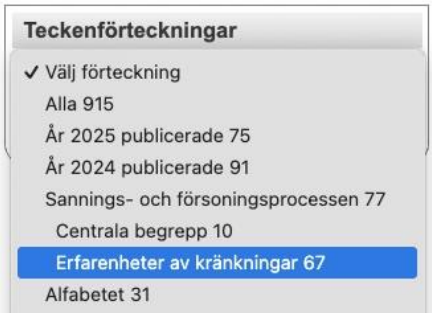

Figurerna 1 och 2. Vy av teckenförteckningar i FTS- och FSTS-ordboken Suvi. Förteckningar märkta i blått är placeringen av materialet som producerats i utredningen.

I offerten angående utredningen åtog sig Dövas förbund att producera 50 tecken och 50 exempelberättelser på båda teckenspråken. Tabellen visar det antal som producerats fram till den 31 augusti 2025. Att producera exempelberättelserna var naturligtvis mer tidskrävande än att producera tecknen, så vi valde ytterligare tecken från några av exemplen (dvs. samma exempel användes i två artiklar) – berättelserna innehöll ofta flera tecken som kunde användas som söktecken för artikeln. När det gäller FTS behöver fyra artiklar fortfarande vissa videokorrigeringar. Vi kommer att göra korrigeringarna i september och sedan publicera artiklarna. Det finns ytterligare15 artiklar kvar i FSTS-materialet som behöver korrigeras. Efter korrigeringarna kommer dessa också att generera fler artiklar, som också är avsedda att publiceras under hösten.

	Ordboksartiklar	Tecken	Teckenvarianter	Exempelberättelser	Artiklar som ska korrigeras (inte publicerade den 11 september 2025)
FTS	56	60	8	47 Samma berättelse används som exempel i två olika teckenspråksartiklar: 10 berättelser	4
FSTS	67	72	21	53 Samma berättelse används som exempel - i två olika artiklar: 17 berättelser - i fyra olika artiklar: 1 berättelse	15

Tabell. Antal teckenspråksartiklar, tecken och exempelberättelser på teckenspråk (per den 31 augusti 2025).

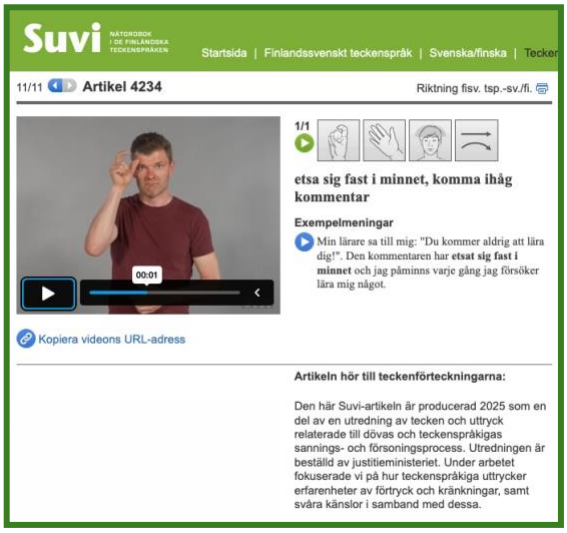

Figurerna 3 och 4. Exempel på teckenartikel från utredningen på finskt och finlandssvenskt teckenspråk på Suvi-nätordbokens webbplats (https://suvi.viittomat.net, https://suvi.teckensprak.net).

Frågorna är mer komplexa än de kan verka vid första anblicken. En anledning till detta är att döva elever och deras hörande lärare ofta inte har haft ett gemensamt språk (eller att det endast räcker för mycket ytlig kommunikation), vilket innebär att barnen kan ha lämnats helt ensamma att hantera sina

konflikter och mobbning. Dessa erfarenheter kan också återspeglas i döva personers vuxna liv och relationer, till exempel i form av svårigheter att lösa konflikter. Av olika skäl känner sig en del döva inte längre välkomna i dövföreningen eller känner sig oförmögna att delta av andra skäl, vilket är en smärtsam och svår fråga för många av dem. Konflikter och diskriminering inom gemenskapen och den bitterhet som de orsakade togs upp i workshopparna, och vi skapade också exempelberättelser om dem.

När utredningens material publiceras den 11 september 2025 kommer vi att lägga upp en kort beskrivning på Suvi-ordbokens informationssida, att materialet beställts 2025 av justitieministeriet och att 14 erfarenhetsexperter eller yrkesmässigt sakkunniga som använder FTS eller FSTS som modersmål har varit delaktiga i skapandet av det.

7. Slutligen

Att granska teckenspråkiga program, workshopdiskussionerna och i synnerhet att teckna de exempelberättelser som valts ut från dem var ibland psykiskt tungt, särskilt för språkrådgivningsteamtes döva medarbetare. Lyckligtvis kunde gruppen diskutera frågorna sinsemellan, vilket underlättade.

Det tar tid att skapa material för en ordbok. Slutresultatet kan verka anspråkslöst, men i verkligheten kan det krävas mycket arbete att skapa en viss tecken- eller ordartikel. Produktionen av teckenspråksmaterial bromsas upp också av att allt språkmaterial spelas in på video. Även ett litet tecknat misstag kan leda till att hela videon måste spelas in på nytt, och då måste man vara noga med att inte göra nya misstag. Det kan också ta dagar eller till och med veckor att få en ny studiotid. Språkrådgivarteamet lyckades just och just slutföra den helhet som nu levereras. Det beräknade antalet timmar som krävdes för arbetet överskreds dock avsevärt. Den korta tidsramen innebar att vi inte lyckades få utomstående hjälp med mediearbetet som planerat, utan all redigering och extra inspelningen i augusti gjordes av språkrådgivarteamet.

Artiklarna som producerats för Suvi-ordboken kan kompletteras senare med till exempel varianter av tecknets grundform, nya berättelser, och eventuella fel kan korrigeras. Videorna har publicerats under licensen Creative Commons BY-NC-SA (Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.fi). Videofilerna kan också beställas från förbundets språkrådgivningsteam, om man vill använda dem i till exempel en annan icke-kommersiell publikation.